

Romano džaniben

časopis romistických studií | 17. ročník | 1/2011

— Rozhovor s Janem Mirgou

Aniž bychom se o to nějak snažili, romští spisovatelé ze Slovenska, jejichž tvorbu jsme prezentovali v posledních číslech Romano Džaniben, mají s romským spisovatelem z Polska, kterému věnujeme prostor v tomto čísle, jednu věc společnou – psát a vydávat začali všichni až v důchodovém věku, kdy cítili potřebu naplnit uvolněný čas.

Jan Mirga pracoval celý život jako učitel, po ukončení pedagogické dráhy se ale začal velmi intenzivně věnovat Romům a jejich jazyku. Dnes již patří, dá se říci, k zavedenějším spisovatelům, neboť mu vyšly již dvě knihy pohádek a sbírka poezie (více k nim najdete v článku Adama Bartozse a v oddílu Recenze a anotace v tomto čísle). Mirga je zároveň autorem romsko-polského slovníku.

Tak jako mnoho romských spisovatelů v ČR začalo psát pod vlivem romistky Mileny Hübschmannové, je možné usuzovat, že Jan Mirga by možná nezačal (romsky) psát, kdyby jej nepojilo dlouhodobé přátelství s polským romistou Adamem Bartozsem, který své první etnografické výzkumy romské kultury prováděl právě v Mirgově domovské obci Czarna Góra na jihovýchodě Polska. Je zajímavé, že v této obci není Jan Mirga jediným romským spisovatelem – romské básně vydala i zde žijící Terésa Mirga, která kdysi se svým souborem Kate Bala vystupovala i na festivalu Khamoro v Praze.

Rozhovor s Janem Mirgou vznikl na jaře 2008 během dialektologického výzkumu centrálních dialektů romštiny (mluvčí těchto dialektů žijí např. na Slovensku, v Polsku, Maďarsku, Ukrajině, Rakousku a Slovinsku). Na „učitele“ mne upozorňovali všichni Romové, s nimiž jsem se v Czarne Górze setkal.

Pro čtenáře Romano džaniben, kteří znají dialekt, jímž mluví Romové na východním Slovensku, bude jistě zajímavé přečíst si následující rozhovor v originále (tedy v romštině) – pokud si totiž odmyslíme polské přejímky, mluví Romové na polské straně společné hranice (zvaní někdy Bergitka či Górska Roma) velmi obdobně jako Romové na Slovensku.¹

Pavel Kubaník

1 Neadaptované polské přejímky (včetně místních názvů) a víceslovné úseky zapisujeme polským pravopisem (místní názvy ovšem skloňujeme podle českých pravidel), u adaptovaných přejímek nebo jednoslovných přejímek, pro které romština nemá adaptační morfémy, se řídíme v zásadě pravopisem SCR. V přepisu ovšem zachováváme některé hlásky specifické pro romštinu Bergitka Roma, resp. obce Czarna Góra – tvrdé ł (variuje se středovým l), hlásku y a spřežku rz (podobná českému ř).

Šaj mange phenen vareso pal tumaro dživipen?

Me som Dunajcistar. Kodoj avlom pro svetos, kodarig hi miri daj. O dad has kadarig, Czarna Góratar. Pajis przitradłe kadaj i kadaj imar bešás, kadaj phiravas ande škola. Pajis phiravas pe Bukovina ande škola, pajis Zakopanate ande šredño – *lyceum pedagogiczne*. Krakovoste pajis skončindžom o studija *Akademije Wybowania Fizycznego*. No i skončindom pri škola, somas naučiteliske, anda o tranda he ochto berš sikavavas ande škola.

Adaj andro gav?

Pe Bukovina sikavás, ale Czarna Górate tiž. Sikavavas kadaj e čhaven romanen, mire phralen e pheñen (*asa*). No akanak som štar berš pe emeritura. Ta hin man časos kavka te pobešel, vareso te pomišlinel, te pokerel, te popisinel.

A hin adaj buter kajse Roma, so phirde avri kajse bare školi, abo san ča jekh ande Polska?

No hin, hin. Tak miro phral, o Andrzejis, na džanav, či les džanes. Šundal pal leste, Mirga Andrzej?

Hi.

No, ta jov tiž. Miri phen, e Stasia, tiž skončindžas bari škoła Krakovoste. I kada hin amen romano *przedškole*. Romane čhave phiren kadaj ande purano kher mire dadengre. Hin akanak šov iba, ale has eña deš dešujekh čhave. Oda hin šukar sprava perdał o čhave. Pajis džan ande škoła, nane řen problemi. Vakeren he po romanes, he *po polsku*.

Adaj savore čhave vakeren romanes?

Savore čhave vakeren, bo kade savore Roma vakeren po romanes. Ča ke ma duj čhave na vakeren, bo na has man ajso but časos, kaj but e čhavenca te vakerav po romanes. Pajis tradłe ke Anglija po studija, na has řen ajso kontaktos la čhibaha. Savoro rozuminen, ča na vakeren avka sar me *na przykład* po romanes. Ale Karolina akanak, so Krakovoste hiñi po studija, ta joj akanak *intensivnie* tiš siklol – me řake kode pisinav, no i sar przitradeł, ta vakeras po romanes.

Můžete mi říct něco o svém životě?

Já jsem z Czarného Dunajce. Tam jsem přišel na svět, odtamtud byla i moje maminka. Otec byl odsud, z Czarne Góry. Pak se sem přestěhovali a tady už jsme bydleli, tady jsem chodil do školy. Pak jsem chodil do školy v Bukovině, pak na střední pedagogickou do Zakopaného. V Krakově jsem dokončil studium na Akademii tělesné výchovy. A po skončení studií jsem byl učitelem – třicet osm let jsem učil ve škole.

Tady ve vesnici?

Učil jsem na Bukovině, ale i v Czarne Góře. Učil jsem tu romské děti, své bratry a sestry [*smích*]. No, a nyní jsem čtvrtým rokem v důchodu. Tak díky tomu mám čas si takhle posedět, něco promyslet, připravit, napsat.

Je tu víc takových Romů, kteří vystudovali, nebo jste v Polsku jediný?

No ano, jsou. Tak můj bratr Andrzej,² nevím, jestli ho znáš. Slyšel jsi o Andrzej Mirgovi?

Ano.

No, tak on, pak moje sestra Stasia, ta taky vystudovala vysokou školu v Krakově. A tady teď děláme romskou předškolní výchovu. Romské děti chodí sem do domu, kde bydleli mí rodiče. Teď je těch dětí jen šest, ale měli jsme jich tu i devět deset jedenáct. To je pro děti dobrá příprava. Pak jdou do školy, nemají problémy, mluví i romsky i polsky.

Tady všechny děti mluví romsky?

Všechny děti mluví, protože tady mluví romsky všichni Romové. Jen moje dvě děti nemluví, protože jsem neměl moc času, abych s nimi mluvil. Pak ještě odjely studovat do Anglie, neměly s jazykem takový kontakt. Sice všemu rozumí, ale nemluví romsky tak dobře jako třeba já. Ale například Karolína, ta studuje v Krakově a teď se romsky intenzivně učí – já jí tam píšu a jakmile přijede, mluvíme romsky.

2 Andrzej Mirga je etnograf, autor řady odborných článků, který vyučoval na Jagellonské univerzitě v Krakově. Angažuje se rovněž v lidskoprávní oblasti a byl členem poradních orgánů polské vlády, Rady Evropy, Evropské komise či OBSE. V Polsku založil a v letech 1992-96 vedl první romskou nevládní organizaci po pádu komunismu, *Stowarzyszenia Romów Polskich* (Sdružení polských Romů).

| Jan Mirga, Tarnov, 2009.
Archiv Okresního muzea
v Tarnově. Foto: Natalie
Gancarz. |

Mišlinen, hod' andre Polska pes na našlola romaňi čhib? Pro Čechi but čhave imar na vakeren romanes, he pre Slovensko šaj oda rakhas, sar tumen dikhen pre kada?

Ke amende ande Polska mek hin ľačhes. Kadaj anda e Malopolska savoren džanav, kadaj nekbuter Roma vakeren po romanes. Czarny Dunajec či Szaflary či Czarna Góra či Jazołsko, Maszkowice, švidi koľe vakeren po romanes maškar pende. A koľa Polska Roma tiš vakeren po romanes, kodoj ulikeren koja čhib pengri. Ajse, so varekaj ando fori ando bloki bešen, kaj hin jekh rodžina či duj, no ta kodoj na vakeren po romanes. Ale kajse džene nane but. A kodoj ke tumende šund'om, kaj o Roma čepo imar oddžan romaňa čhibatar. Na sikaven pengre čhaven oja romaňi čhib. No i so kereha? Na deha řen godži tiri. Jon korkore mušinen te dodžať and'oda, kaj avka abo avka te keren.

Diňan avri imar but kňižki. Tumen chudňan te pisinel až pre emeritura abo mek angl'oda?

Čepo včajšñeder, ale na has man but časos, bo džanes, ande škola nane tut but časos. *Do pjontku* ande škola, pajis sport a ta džanes – e romňi košeľas, bo kurke na somas khere. No akanak imar hin man časos, ňikaj na mušinav te tradeľ, ta bešav mange i kerav.

Ko u perdal kaste del avri tumare paramisa?

Akana hin programos perdať romano *stowarzyszenie* Harangos, Krakovoste, zathode o romaňe čhaja, so phirenas po studia, akana imar pokončinde i ajso *stowarzyszenie* romano, ošvjatovo, kaj perdať o čhave buter vareso pes te kerel. No i perdať lende vidžan aľa paramisa. Šukares hine kerde. O čhave pjeršo čitinenas oľa bajka, pajis každi pes kerľas varesave bohateri i przedstaviňi kernas he aver čhave kerenas fotki. Oľa fotki vigeťe šukar, ase paštonas, no i javna and'oľa paramisa, o čhave przekidľe. I hine te vidžať tiš Londinoste – Anglijate, i vistava romaňi avľa.

Hin oda paramisa vaš o čhave abo the vaš o phureder džene?

Tak buter perdať o čhave hin, ajse moralijsa.

Ande mire paramisa hin manuša, so varekana řen džanavas, dživenas, ča jon kadaj hin bohateri. Ajso Valekos Jurgovatar kadaj has, has les ajsi romňi, so pe řeste kerľas viki, košeľas řeske, jov kadaj hin opisimen andre paramisi [*asaľ*].

Myslíte si, že v Polsku romština není ohrožená? V České republice je situace taková, že mnoho dětí už romsky neumí, na Slovensku se s tím můžeme taky setkat. Jak se na to díváte vy?
U nás v Polsku je to ještě dobré. Tady v Malopolsku³ znám všechny a romsky tady mluví většina Romů. Ať už jde o Czarny Dunajec, Szaflary, Czarnou Górę, Jazówko, Maszkowice, všichni tam spolu mluví romsky. A *Polska Roma* mluví romsky taky, ti ten svůj jazyk chrání.

V panelácích ve městech, kde žijí jedna dvě rodiny, tam se romsky nemluví. Ale takových Romů zase tolik není.

Slyšel jsem už o tom, že u vás již Romové od romštiny trochu upouštějí, neučí své děti romsky. Ale co naděláš. Těžko jim můžeš radit, tvou hlavou se řídit nebudou. Sami musí dospět k tomu, pro co se rozhodnout.

Vydal jste už hodně knih. Psát jste začal až v důchodu nebo už předtím?

O něco dříve, ale neměl jsem na to moc času, to víš, ve škole nemáš času nazbyt. Do pátku ve škole, potom sport. Žena se na mne zlobila, protože jsem o nedělích věčně nebyl doma. Ale teď už čas mám, nemusím nikam jezdit, takže si doma sednu a pracuju.

Kdo vaše knihy vydává a komu jsou určeny?

Nyní probíhá takový program pod sdružením Harangos (Zvon) v Krakově – založily ho romské dívky, studovaly, teď už studia dokončily a založily takové romské osvětové sdružení, věnují se práci s dětmi. A díky nim vychází i ty knížky. Jsou moc hezky udělané. Děti nejdřív ty pohádky četly, pak se každý převlékl za nějakou postavu a hrály představení a jiné děti je fotily. Ty fotky vyšly moc hezky a budou v těch knížkách, děti samy je vybíraly.⁴ Má to vyjít i v Londýně, v Anglii, bude z toho i romská výstava.

Ty pohádky jsou tedy určeny dětem nebo jsou i pro starší?

Více jsou pro děti, je tam ponaučení. V mých pohádkách vystupují lidé, které jsem kdysi znal, skutečně žili, jenom v těch pohádkách vystupují jako hrdinové. Býval tady jistý Valek z Jurgo-wa, měl takovou manželku, co na něj pořád křičela, nadávala mu, no a tak se mi dostal do příběhu.

³ Jedno z polských vojvodství na jihovýchodě země s centrem v Krakově. Na jihu sousedí se Slovenskem. Jedná se o region s nejvyšším zastoupením Romů v Polsku.

⁴ Jedná se o knihu *Baba Jaga*, jejíž recenzi naleznete v recenzním oddílu tohoto čísla *Romano džaniiben*.

Ke tumende pes vakerenas paramisa?

Hi. Savore bešenias penge teŕe, či po jadži, či pe phuv a e daj miri phenelas oŕa paramisa. Savore či ŕunenias. Savore has ajse zakerde, bo oda vareso has aver, na? Čepo ilom oŕe paramisendar, so e daj ophendeŕas, a čepo hin neve, so me pisindžom. No i kavka pisinav *po polsku* a pajis po romanes.

Tumen genen le čhavage peskre paramisa?

Kadaj andre przedškola tiš ŕenge čitinas, čhavage. Romanes.

Pisinena tiš vareso vaš o phuredere manušen?

Akanak mišinav te napisineŕ pal o Roma kšonžka, pal ŕengro dživipen, kaj o gadže čeporo butter te džanen paŕ o Roma. Bo avka o stereotipi hin ajse, kaj savo hin Rom. Na kerel, na kameŕ pes ŕeske, čorel. A kameŕ čepo oda savoro te zmijineŕ. Bo *przeceš* savore Roma nane ajse, sar pes vakerel pa' ŕende.

Šaj mange phenen vareso pal tumaro słovnikos? Soske oda słovnikos kerđan?

He perdaŕ o Roma, he perdaŕ o gadže. Me som and'ajso zespolis Varšavate, *do Spraw mniejszości narodowych i etnicznych*. A kodoj hin o Roma andaŕ o cali Polska, andaŕ o ružna grupi. I Polska Roma, ŕen hin koda zwiešnikos, baro ŕero – romano kralis. I vakerahas paŕ oda, kaj kamahas bi amen čeporo te rozphandel pe savore. Bo dikh, pe caŕo svetos hin čhiba i ŕiko pes na zaphandel. Polska Roma mek hin ajse zaphandŕe, kaj on na kamen, kaj aver manuša te džanen, sar jon vakeren, hoj paŕ soste vakeren. Me mišlinav čepo inače. Kamas, kaj amen o manuša te džanen, te prindžareŕ, save sam. Kameŕ *po prostu* tiž te del ŕanca avronen, kaj šaj vakeren amara čhibaha. Hin ajse he gadže, o *Bartosz na przykład*. Me džanav mek avroren, so vakeren ŕačes po romanes, no i so pes kerel? ŕič pes na kerel [*asal*].

Kana keravas oda słovnikos, mišlinavas he pal kajse Roma, so na vakeren. Kadaj ki amende has ajse *spotkanie* perdaŕ o čhave. Kadaj przitradŕe o čhave romane Krakovostar, z *Tarnowa*, z *Otic*, z *Zakopanego*, z *Nowego Targu*, z *Czarnego Dunajca*. *Przedstawienie* kerahas, sikavenas pen he jazik andjelski, he komputera, bašaviben, ajso *zajęcia* has. No i has ajse čhave, so na vakernas po romanes tiš. Kameŕ vareso te kerel, na? Mišlinavas paŕ o ajse, so abo pobisterde abo o dada na vakernas, ehin ŕanca te visalol paŕe te siklol pes romaŕi čhib.

Vyprávěly se u Vás pohádky?

Ano. Všichni jsme se posadili, na postel i na zem a moje maminka vyprávěla. Všichni poslouchali, ani nedutali. Všichni byli soustředění, protože to bylo něco zvláštního. Něco jsem si vzal z těch pohádek, které vyprávěla máma, a některé nové jsem napsal já. Píšu nejprve polsky a pak romsky.

Čtete dětem své pohádky?

Četl jsem dětem tady ve školní přípravce. Romsky.

Chystáte se napsat něco i pro starší čtenáře?

Teď mám v plánu napsat knížku o Romech, o jejich životě, aby gádžové věděli o Romech něco víc. Protože existují takové stereotypní představy o tom, jaký je Rom. Nedělá, nechce se mu, krade... Je třeba to vše trochu změnit. Protože přece všichni Romové nejsou takoví, jak se o nich mluví.

Můžete mi říct ještě něco o vašem slovníku? Proč jste ten slovník sestavil?

Je určen Romům i gádžům. Jsem členem jedné skupiny pro národnostní menšiny při úřadě ve Varšavě⁵. A v této skupině jsou Romové z celého Polska, z různých romských skupin. A *Polska Roma* mají takového svého vedoucího – romského krále. Debatovali jsme o tom, že bychom se chtěli trochu otevřít. Po celém světě máš přece různé jazyky a nikdo se (svému okolí) neuzavírá. *Polska Roma* ještě jsou takoví uzavření, nechtějí, aby ostatní uměli jejich jazyk, aby věděli, o čem si povídají.

Já to vidím zase trošku jinak. Chceme, aby nás lidé znali, aby poznali, jací jsme. Je prostě potřeba dát šanci jiným, aby taky mohli mluvit naším jazykem.

Už takoví gádžové jsou, například Bartosz. Znímám i další, kteří mluví dobře romsky a co se kvůli tomu změnilo? Nezměnilo se nic [*smích*].

Když jsem ten slovník vytvářel, myslel jsem i na takové Romy, kteří romsky nemluví. Tady u nás bylo takové setkání pro děti. Přijely děti z Tarnova, Otic, Zakopaného, Nového Targu, Czarneho Dunajce.

Hráli jsme divadlo, děti se učily, měly angličtinu, byly tady počítače, hudba, přednášky. A našly se tu i takové děti, které neuměly romsky. S tím je přece potřeba něco dělat, ne? Myslel jsem na ty, kteří romštinu zapomněli nebo jejichž rodiče už romsky nemluví. Je šance zvrátit tento stav a romštinu se znovu naučit.

⁵ *Zespół do Spraw Romskich* (Sdružení pro romské záležitosti) v rámci Rady pro národnostní a etnické otázky (*Komisja Wspólna Rzadu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych*), která vznikla v r. 2008.

Sar denas jekhetane o lava, save thoda andr'odi knizka? Phučenar le Romendar?

Hi, tiš, phiravas, phučavas e phure Romendar, sar vakerenas tranda berš oleske, penda berš oleske, save lava. Phure Roma nekbuter pametinen.

A džalas lenge te phenel ole purane lava? Na pobisterde len?

Hin kadaj o Oračko phuro, leske imar hin eňavardeš he duj berš, hin ajsi jekh tiš kadaj phureder romni, ochtovardeš pandž, ta jon mek but pametinen. O terne pobisterde imar koľe ľava he but vakeren ajse jepaš po jepaš, džanes. Polsko-romsko, ajse phagte ľava. I vaš kada kamas kada slovnikos te kerel. Te thovel jekhetane so nekbuter romane ľava, avka sar čirľa vakerenas, kaj oda te na javet pobisterdo. Kaj o Roma vaše te visalon'andr' oja duma romaňi, so varekana has.

Sar tumen phučenar kole phure Romendar? Phučenar pro lava, abo mukenar len te vakerel a pajis ole vakeribnastar kidenar o lava avri?

Na, na, pe ľava phučavas: „Sar varekana phenenas pe kada, pe kada?“ Kadaj sas but kovači. Ta kadaj, sar phučavas ternendar, me džanavas sar pes vičineľ koda ajso, sar phure Roma bešenar, he phurdenar. O terne na džanenas a o phure Roma džanenas: „Kada ‚pišot‘, na?“ Či na przyklad kravato, sar pes čirľa phenlar? „Mašľa.“ But kajse ľava hin, so phure Roma mek pametinenar, a terne imar na džanen avka te phenel... Kadaj andre kada slovnikos puraňi romaňi čhib. Oja, so mek pes vivodzineľ andaľ Indii.

A zajiminenar le terne Romen ole purane lava? Rozdenar o knizki adaj andro gav? Phenenas tumenge pale, so peske mišlinen pal'oda...

Tak, dičhilas pes lenge kada slovnikos. Jekh, kaj puraňi duma, a aver, kaj odoj hin vakeriben *po polsku* he po romanar. Przykladi hin sar pes koda ľav phenel.

Šaj mek phučav, has varesave lava, so na diňan andre u džanenas, hoj hine romane?

Hi. Has ajse ľavora, džungate ľava čepo ajse, no, na džanavas, či ten te thovav či na... [asa] Mek hin ajse ľava, so mek akor sar pisinavas, mišlinavas mange či te deľ, či na. Ale mek pisinaha aver e Bartosziha, kamas te kerel. Ta imar čepo porozkerdo buter. I mek buter ľava javna.

Me vakeravas vaše s *Corthiadem*, paľ koda slovnikos, i jov has tiš paľ oda, kaj te kerav. Bičhadom ľeske tiš.

Jak jste shromažďoval slova, která jste ve slovníku použil? Ptal jste se Romů?

Ano, taky, ptal jsem se starých Romů, jak se mluvilo před třiceti čtyřiceti lety, jaká slova se používala. Staří Romové přece pamatují nejvíce.

A dokázali si na ta slova vzpomenout, nezapomněli?

Je tady jeden starý pan Oračko, je mu už 72 let, taky ještě jedna starší paní, které je 85, ti si ještě hodně pamatovali.

Mladí už ta slova zapomněli, jejich slova jsou už takový romsko polský mišmaš.

A proto jsem chtěl udělat ten slovník. Dát dohromady co nejvíce slov, která se používala dříve, aby se na ně nezapomnělo. Aby se Romové vrátili zpět k romštině, která se používala dříve.

Jak jste se těch starých Romů ptal? Ptal jste se jich přímo na slova nebo jste je nechal vyprávět a potom jste z těch vyprávění ta jednotlivá vybíral?

Ne ne, ptal jsem se na slova: „Jak se dříve říkalo na tohle a na tamto?“ Tady třeba dříve bylo hodně kovářů. A když jsem se ptal mladých, jak se jmenuje ten nástroj, u kterého Romové seděli a jak se tím foukalo, mladí to už neznali, ale staří ano: „Přece *pišot* (kovářský měch), ne?“ Nebo jak se dříve říkalo na kravatu? *Mašla*. Je hodně takových slov, která si staří ještě pamatovali a mladí by je už nepoužili... V tom slovníku je stará romština. Ta, která vychází ještě z Indie.

A zajímaly mladé Romy ta stará slova? Rozdával jste tady ve vsi ty knihy? Říkali vám, co si o tom myslí?

Ano, ten slovník se jim líbil. Za prvé že obsahuje starý jazyk a za druhé že obsahuje příklady v romštině i polštině. Obsahuje příklady užití daného slova.

A byla nějaká slova, která jste považoval za romská, ale do slovníku jste je nezařadil?

Ano. Byla taková slovíčka – sprostá slova. No, nevěděl jsem, jestli je tam dát nebo ne [*smích*]... A jsou další slova, o kterých jsem během tvorby slovníku přemýšlel, jestli je zařadit nebo ne. Ale s Adamem Bartoszem máme v plánu napsat ještě jeden slovník, už na něm pracujeme. A v tom bude více slov.

Mluvil jsem o tom slovníku taky s Corthiadem⁶ a ten byl rovněž pro to, abych ten slovník napsal. Tak jsem mu to také poslal.

⁶ Marcel Courthiade, francouzský jazykovědec, který prosazuje jednotný pravopis různých romských dialektů; jím navržený zápis byl schválen na sjezdu Romani Union v Polsku r. 1990; knihy Jana Mirgy ovšem respektují novější normu podobnější zápisu polštiny – pozn. red.

Na rušelas pes, hod' pisinen avres, sar jov kamel?

[asa] Na, na. Kampeľas bi oda, so jov kameľas te kerel, kaj te aveľ jekh čhib romaňi. Kaj savore Roma te vakeren kavka, sar kamen te vakereľ dijalektenca pengrenca, ale kavka urzadovo *na przykład* romaňi me aveľ jekh. Či tu javeha andať e Slovensko, či javeha z *Anglii* či Švecijatar či z *Kanady*, kaj savore te vakeras jekha čhibaha. Kaj amen ľaches te rozuminas. Hin but ajse Roma, so bi kamenas, kaj avka te javeľ, no ale tiš hin ajse, so na kamen. Avka sa kaľa Polska Roma, ta jon na kamen, jon kamen pengri čhib. Avka phenen, hoj ľengri čhib hin nekferder, aver ľenge na kampeľ. Može sar koľa phure Roma sa merna... Terne inače dikhen savoro. Ča hoj koľa phure Roma, jon likerem mek oja pengri romaňi tradicija, so has penda berš oľeske i šeľ berš oľeske, jon mek dživen oľe časenca mek. I avka mišlinen. Terne imar čepo inače hin. Imar nane ajse ortodoksna, imar dikhen pal o svetos, imar kamen aver čeporo, he mišlinen he dživen *inače*... Ča kaj te likerem pen avka sar o Roma, kaj te džanen e čhib, te džanen, s'oda hin pačiv, manušipen romano, oda hin važno.

A nezlobil se, že píšete jinak, než jak to prosazuje on?

[smích] Ne, ne. Bylo by potřebné udělat to tak, jak chtěl, totiž aby existoval jednotný romský jazyk. Aby všichni Romové mluvili tak, jak mluvit chtějí, svým dialektem, ale úřední romština aby byla jednotná. Ať už potom přijedeš ze Slovenska, z Anglie, Švédska nebo Kanady, ať mluvíme všichni jedním jazykem. Abychom si dobře rozuměli. Je hodně Romů, kteří by za to byli rádi, je ale i hodně těch, kteří si to nepřejí. Například všichni *Polska Roma* jsou proti, ti chtějí svůj jazyk. Říkají, že jejich jazyk je nejlepší a jiný že nepotřebují.

Možná až ti staří Romové zemřou... Mladí už se na všechno dívají jinak. Ti staří Romové udržují ještě své romské tradice, které se udržovaly před padesáti nebo sty lety, oni ještě žijí v té době. A podle toho i přemýšlejí. Mladí jsou už trochu jiní, nejsou už tak ortodoxní. Rozhlížejí se po světě a chtějí něco trochu jiného, zkrátka přemýšlejí i žijí jinak... Je jen důležité, aby se stále chovali jako Romové, aby uměli svůj jazyk, aby věděli, co znamená čest a co je to romství.

— Jan Mirga – ukázky z tvorby¹

Katar pen iŕe o Roma²

Korkoro na dzianav, so oda has, suno, na suno?

Dikhlom Judut. Javŕas ke ma. Has sa oda Sovnakuno Vudar. Pa ŕeste siaj javŕas čia imar aver svetos. Vareko he vareso phenetas mange, kaj te vdziav andre. Na dzianav kana, na dzianav sar, rakhlom man kodoj. Rakhlom man andro niebos – andro Kher Mrodevŕeskro. Oda hin ajso baro Kraliben, kaj bi man te javenas eŕta milova treviki, ta bi na pregelomas jekh seratar pe aver sera perdaŕ miro dzidzipen. Oda Kraliben hin thodo po deŕ barune ŕtupi a jon pen sthoven po Dekalogos, so amen dinas amaro Dad – Mrodeŕ. Oda, so man kodoj zahučlas ta – Baro Jiŕeskro Ŕačhiben, so pes rozcirdeŕas pe savore. Kato Mrodeŕ kheŕenas, giŕlavenas, baŕiavenas o anioŕi. O Mrodeŕ rado ŕiunenetas e ŕavutaren.

Baŕiaviben – phenetas Jov – ta oda hin sa jekh struna ando jiŕo, so dinom e manuŕien. Hin ŕiukar, bo Jov hin katar ma, Jov keret o dzidzipen ŕiukareder.

Dodikhlas man o Mrodeŕ, bo Ŕes hin jakh pe savoro.

„Hej, tu so kodoj terdzios po jagor miro Kraliben, so tu kadaj keres? Mek tiri hodzina na vimardzias. Jav ke ma.“

Bara daraha podgelom ko Mrodeŕ he phendziom:

„Devla Miro, na ruŕ pe ma, me čia kamavas bi te dodzianeŕ pes – Katar hin o Roma?“

„Ŕačhes,“ phenet o Mrodeŕ, „dzia ko Arhanioŕis, Jov tuke savoro opheneta, akanak dzia, bo kamav te ŕiuneŕ mire jiŕeskro baŕiaviben.“

1 Romský text je přepsán tak, jak byl publikovaný v originále, s minimálními redakčními zásahy. Překlady do češtiny jsou pořízeny z polského překladu – což nejlépe ilustruje autorovu tvorbu (polská verze je bohatší, košatější i delší, některé věty autor do romštiny nepřeložil vůbec, jiné zkrátil).

2 Pohádka byla publikována v knize *Baba Jaga* (Jan Mirga: *Baba Jaga*. Romskie Stowarzyszenie Oświatowe Harangos i Muzeum Okregowe w Tarnowie, Kraków 2010, s. 42-43.)

Odkud přišli Romové

Sám nevím, byl to jen sen?

Zahlédl jsem světlo. Přibližovalo se ke mně. Vypadalo jako brána času, za kterou se nachází jiný svět. Jako náměsíčný byl jsem hnán neviditelnou silou a vešel do tajemného chvějícího se stříbromodrého světla. Ocítl jsem se v nebi, v domě našeho Otce, Pána Boha. Je to krajina tak obrovská, že i kdybych měl sedmimílové boty a orlí křídla, ani tak bych nestihl za jediný lidský život přejít z jednoho konce Božího království na druhý. Království je umístěné na deseti pilířích, z nichž každý je jedno z deseti Božích přikázání, které Dobrý Otec, náš Stvořitel, daroval lidem. Nejvíce mě ale zaujala všeobjímající dobrota a radost. Okolo Božího trůnu tančili andělé, zpívaly andělské sbory a hráli nebeští hudebníci. Ze všeho nejradši Pán Bůh poslouchal právě je.

Hudba – často říkával – je jedna ze strun duše, kterou jsem dal každému člověku. Hudba je krásná, protože je dílem Boha.

Pán Bůh měl bystré oko. Zahlédl mě a zavolal:

„Hej ty, tam na samém konci mého království, co tam děláš? Tvůj čas ještě nenastal... No tak, přístup blíž!“

S malou dušičkou jsem před něj přídostoupil a řekl:

„Pane Bože, nehněvej se na mě, chtěl jsem se jen dovědět, odkud se vzali Romové?“

„Dobře, jdi za archandělem, on ti to všechno vypoví. A teď už mě neruš, právě poslouchám svou oblíbenou hudbu.“

Nejmladší anděl mě zavedl za archandělem.

Terno aniofis sikadzias mange o drom ko Arhaniofis. Sa man dikhlas, phenel kavka:

„Łačo dzives tuke, dzianav vasoske tu kadaj javlał. Akanak šiun. O Mrodeł, sa pes ukerłas perdał cało dzives, kije rat bešiełas peske tele jabłunka he šiunełas o bašiaviben. Jekhe dziveseja vičhineł man o Mrodeł he avka phenel:

„Man akanak hin but buči, bo kamav mek te kerel bareder miro Kraliben, ži kodoj kaj nane Nič. Dzia tu pre Phuv, dik so keren, sar dziven mire čhave, manušia. Pobeš łenca keci ezera berša. Sa javeja pałe, opheneja mange, sar dziven.‘

„Łačhes, ‘ phendziom me, ‘mek adadzives dziava pe Phuv, Mrodevteja.‘ oda hin Jag, Pani, Kham, Čhon, Čierhenia, Bałvał, Kašta, Čirikłe. Podphenavas łenge, sar hin te odrakheł zor jagakri, zor čhibakri he zor, so bešieł andro šiero, a vičhineł pes Godzi. Buzuta siklonas Jon, oj buzuta. Akana imar sikliłe pen savoro – jachłe Rajengre Phuvakri. Akor javlom me pałe.

„Devła, ‘ phendziom, ‘somas me pe Phuv, avka sa kamejas, bešiavas łenca but ezera berša. Pindziardziom łen łačhes. Akanak hine imar Raja a Phuvakri. But keren, łačhes dživen, barvalon. Ale dukhał man jekh. Jon na dzianen pen te radineł. Na radinen pen siukaribnaha, so deł o linaj, veš, hine sa čirikłe bi o niebos, sar nasvali bałvał. Uścien tosarła – keren, keren, thoven pen te soveł, uścien tosarła – keren, keren. Jon varekaj našiade jepaš pen, oda šiukariben, so dinał len, oja struna jiłeskri.‘

O Mrodeł pe oda, phenel avka:

„Andało Miro Kraliben vibičhav štaren najfeder łavutaren, po štar seri svetos. Me dzian, me bašiaven, me dziven maškro manusia. Me javen sa savore – kokałendar he ratendar, avka sa Kamaviben he Binos. Dava łen kerade jiłe, he muja raciatar kerde. O Čhonoro javeła łenge phrał a o čierhenia – phenia. Jon javena e dromengre čhave. Phenena pe łende Roma.‘

Sa phendzias, avka pes kerdzias. Javłe o Roma pe Phuv. Iłe penge romnia. Jekh – jekhatar seratar svetos. Dujto – dujto seratar svetos. Trito – trito seratar svetos. Štarto – štarto seratar svetos.

Jekhe dziveseja, dikhłe o manušia verdana pro droma. Has ajse sa ciepo linaj, občhide čierhenienca, čhonoreja, o kereki prahoha he cikaha svetoskro has obkerde. A po verdana Jon – o Roma bašiavenas, o romnia gilavenas, o čhave khelenas. Oda bašiaviben, he oła gila, has sar šiukar dzidzipen, so kameł savoren te zamangeł ko kham. O manušia šiunenas, he čiuienas, kaj vareso andro łengro jiło uščieł, ajso vareso, so has ande łende, čia zi akanak sovełas. Oda has sa paramisi pało manuš – kaj hino sa čirikło, sar graj, so prastał odoj, kaj hin osphandło

„Vítám tě, vím, proč jsi přišel. Posad' se, dej si se mnou doušek nebeského čaje a poslouchej. Bylo to tak: Bůh seděl ve stínu rajských jabloní a naslouchal hudbě, která pomalu pronikala odevšad jako šumění trávy. A když se začalo smrákat, Bůh se na mě obrátil:

„Můj archanděli, jsem příliš zaneprázdněný rozšiřováním svého království až za hranice nebytí. Proto navštívíš zemi Ty, abys zjistil, co dělají mí poddaní. Pobudeš s nimi pár tisíc let. A až se vrátíš, podáš mi o nich rozsáhlou zprávu.“

Radostně jsem odpověděl:

„Ještě dnes se vydám na svou oblíbenou Zemi.“

Mezi lidmi jsem pobýval tisíce let. Všem se učili velmi pozvolna – poznávat oheň, vodu, vítr, slunce, měsíc, hvězdy, stromy, keře, květiny, zvířata a ptáky. Pomohl jsem jim objevit moc ohně a odkryt sílu řeči zrozené z myslí sídlící v rozumu. Trvalo to velmi dlouho... A když už se naučili čerpat z darů Země a rozumu – postupně se začali cítit jako její vládci. Vrátil jsem se do Božího království, postavil se před obličej mého Pána a řekl:

„Pane Bože, pobýval jsem mezi lidmi tisíce let. Dobře jsem je poznal. Používají rozum, jsou pracovití, obývají stále nová místa na Zemi. Jedno mě ale trápí – nedokážou mít radost ze života. Neslyší zpěv ptáků, cvrčků ani cikád. Nemají radost ze šumění lesa, z ročních období, podzimních barev, bílé zimy a východů slunce. Jsou jak opuštěná země, jak vysekaný les, jako ptáčata v hnízdě bez volného prostoru. Jsou jak upracovaní volí – unavení usínají, aby ráno zase začali znova. Všechno je to proto, že polovina jejich duše je mrtvá. Krásu, kterou jsi lidem daroval, ztratili někde na cestě.“

Pán Bůh se zamyslel a pak řekl:

„Vyšli čtyři nejlepší hudebníky do všech čtyř světových stran. Ať na všech cestách hrají, zpívají, budí radost, ať jsou znamením touhy... Ať žijí s lidmi všech končin světa, ať jsou z masa a krve jako láska a hřích. Do vínků jim dám vroucí srdce a pleť tmavou jako noc. Budou bratry měsíce a hvězdy budou jejich sestrami. Budou dětmi kočovných cest a od této chvíle se budou jmenovat Romové.“

Nebeští hudebníci přišli na Zem. Každý z nich se oženil s krásnou ženou, první z jihu, druhý ze severu, třetí z východu a čtvrtý ze západu. Lidé jednou při západu slunce spatřili kočovný tábor. Vozy zrozené na cestě se zlatým měsícem a hvězdami vyzdobené barvami léta a podzimu. Vozy na šedo zelených kolech zahalené do prachu projetých cest. Lidé poslouchali, jak Romové hrají svou nebeskou hudbu, ženy zpívají a děti tančí. Jejich hudba byla plná života. Probouzela v lidech dosud neznámé pocity ukryté kdesi hluboko v jejich duši. Vzdálené, zapomenuté, a přece tak blízké. Jakoby vypravovaly o lidském osudu, jeho touhách a lásce. Hud-

svetos he vasta he jila. Kaj hin e bari jag a o jakha pherde judut. Kodoj has jasaviben he rovi-
ben, cao svetos khelelas ande romani rokla. Savoren oda bašaviben lelas te khelel, savore has
sa cikne čhavore, ajse uradimen, kana e daj deł len so guło. Akanak imar šiunenas sar dzial
o pani, sar o čiara pen rušinen, sar peske e bałvalori phirel pało kašta. Savore manušia kame-
nas, kaj te javeł ke lende avka sa andro kher – oda bašaviben, oła gila, he kheliben. Kaj te jač-
hoł lenca o Šiukariben.

A o Roma phirenas pało svetos, dzianas thanestar po than. Sa čirikle. Pašo jaga bašia-
venas penge he e čierhenienge. A sa imar dzianas te soveł, o čhonoru dodikhełas savoro. To-
sarła dzianas dureder, kodoj, kaj mek na has, kaj te bašaven, khelen, gilaven ofenge, so mek
na šiunde romane.

O Mrodeł vaš oda len bičhadzias pe Phuv, kaj savorenge manušienge te den o Šiuka-
riben, kaj te odrakhen ando pende oja zabisterdzi struna.“

*A jon bašavenas, pe rozphandle struni jiteskre,
čiardasia romane bašavenas,
kaj o kašta rovenas, a o jile šiukarenas.*

O Bar godzikano¹

Tełe bari Berga, bareder sar najbareder kašta, bešelas peske o Kovačis Janius. Pašio pani terd-
ziołas leskro kher. Či has o linaj, či has o jevend, kovačiskro kher sas občido temelena. Has
leš duj čhavore – murš Kubas he čhajori Antosia. Javle po svetos ando kher tełe bari Berga,
he vašioda has len kałe jakha, kałe bała. O blada rado dikhenas pengre kałe čhave. Pe čhaj
phenenas Čierhen – has ajsi šiukar, sa niko po svetos. Ando čhavo phenenas Bengoro – sa-
voro, so lełas andro vast, mosarłas, has kodoj, kaj niko na kamełas. O Janius kerłas pe kovin-
ca tovera, karfa, motiki. Lełas oda savoro i działas pało gav te bikeneł. O berša dzianas, o čha-
ve baronas. Sikavenas pen te pindziareł, so oda hin linaj, jevend, soske jon hin kałe, phucienas
pen e daden:

¹ Pohádka byla publikována v knize *Baba Jaga* (Jan Mirga: *Baba Jaga*. Romskie Stowarzyszenie Oświatowe Harangos i Muzeum Okregowe w Tarnowie, Kraków 2010, s. 58-59.)

ba měla životodárnou moc. Byla jak volný pták kroužící vysoko v oblacích, jako cválající kůň, kterému od podkov srší jiskry. Byla v ní radost, svoboda, nebe, otevřená náruč, která každý den přijímá život takový, jaký je. V odlesku ohně oči zářily a krev proudila rychleji díky smíchu a slzám, svět se točil v pestrobarevné sukni. Lidé cítili, že se jich hudba začíná zmocňovat. Zažívali radost jako malé děti, když dostanou od mámy vytoužené sladkosti. Slyšeli bublání potoka, vlnění trávy, větřík procházející se ve větvích a vzdechy starých stromů. Najednou lidé zatoužili po tom dosud neznámém pocitu a po kráse, která je zakletá v hudbě.

A Romové putovali světem a stěhovali se z místa na místo jako ptáci. Večer rozdělávali oheň, hráli hvězdám. Když uléhali ke spánku, zahalili se do šumění řeky a k ohni usedl měsíc a střežil tábor. Každé ráno se pak znovu vydali na cestu, aby šli tam, kde lidem ještě nehráli, nezpívali a netančili.

A proto na Zem Pán Bůh seslal své hudebníky, aby lidem pomohli ve své duši rozpoznat krásu, odkrýt zapomenutou strunu...“

*A oni hráli na rozpjatých strunách srdce,
romské čardáše hráli tak,
že stromy plakaly a srdce krásněla.*

Z polštiny přeložila Karin Kvapilová

Kámen moudrosti

Na úpatí velké hory vyšší než nejurostlejší stromy bydlel kovář Jan. Ve stínu vysoké hory pod lesem nad řekou stál Janův domek. V létě i v zimě byl kovářův domek neustále ukrytý ve stínu. Jan měl dvě děti – dcerku Antošu a synka Kubu. Protože se narodili ve stínu, měli černé oči, černé vlasy i kůži měli celou černou. Kovář Jan se svou ženou Helenou své černé děti milovali. Dcerušce říkali Hvězdičko proto, že byla tak krásná jako hvězda na nebi, a synkovi říkali Čertíku, protože byl v jednom kole a neustále něco vyváděl. Kovář Jan ve své kovárně koval sekery, motyky a hřebíky na podkovy. Pak si to všechno hodil do pytle na záda a chodil ode dveří ke dveřím, aby výrobky prodal, a tak vydělal peníze na živobytí. Roky mýjely a děti rostly. Nastal čas, kdy si začaly všimnout ročních období, barvy své kůže a začaly se ptát.

„Soske pał oda pani o kham zorałes tačiareł? Soske kołen čhaven hin parni cipa? Soske ten hin but savoro? Soske jon aver duma den?“

So has te phenel e čhvenge o kovačis? Korkoro but na dzianełas, na but dikhlas po svetos.

Jekhe dziveseja gelas peske goneja pe gav. Javełas imar pałe, has but ukerdo, bešlas tefo baro kašt i zasučias. Sovłas, na sovłas, korkoro na dzianełas. Dikheł – vidział ke łeste phuro baro brodaha i phenel:

„Janiu, Janiu, romano kovačis, cioriben but berša, pe kovinca keres, oda, so uziareł tire čhaven, ande kužnia na vikereja. Phenav tuke, dziaha tu te odrodeł o Kraliben perdał tire čhave. Pe oda drom užarła pe tu Dar, Žala pał oda, so na kerdział. Tu tut na obdik, dzia dureder. Kana imar dodžaha – dikheja trin bare bašti. Bašta, so bešieł andre o Diliniben, Bašta, so bešieł andre Savoro Phuj, he Bašta, so andre e Godzi. Kodoj, kaj bešieł e Godzi, osphand o vudar, kaj hin o Sikaviben. Čia na osphand o vudar, kaj hin savoro phujipen, so bešieł andro jiže he šera manušiengre. Łe o Bar Godziakro, thov łes andre phuv, kodoj, kaj bešies.“

„So oda has, suno, na suno,“ mišlineł peske o Janius, „kerava avka, sa mange phendzi-as o phuro.“

Dział o Janius, dział, e kaštendar pes phučiel:

„Dur mek dziava, kaj hin oda Kraliben?“

A o kašta phenen:

„Dzia, Janiu, dzia, amen pačias, kaj predziaha he dodziaha korkores tut.“

Dział dureder, phučiel Jov o pania:

„But mek som te dzał?“

A o pania phenen:

„Dzia, Janiu, dzia, mušines te pačiał, kaj oda, so rodes, hin andro tiro jižo.“

Kana javłas khere, dzianełas imar, so hin te kereł. Vičhindzias e čhaven he phenel avka:

„Kamen te dzianeł, soske o berš hin rozčhingerdo po štar, soske o čhon hin ajso šiuko, soske o kham tačiareł, so hin pał koda pani, ko kodoj bešieł, te pindziareł oja čhib, so tumen na dzianen?“

A o čhave pe oda:

„Hi, dadoro, hi.“

„Siun, dadoro,“ phenel e čhaj, „sa kodoj o kham tačiareł, he jasan savore čhave, ta me som ajsi našladzi, avka sa bi mange, ko te čjordziahas o jasaviben.“

O čhavo phenel avka:

„Proč za řekou slunce jasně svítí? Proč mají tamty děti bílou kůži? Proč jim nechybí slunce a smích? Proč všichni mluví jinak?“

Jak mohl svým dětem chudý Jan odpovědět? Sám toho moc neviděl a mnoho nevěděl...

Jednoho dne šel jako obvykle s pytlek na rameni prodávat, co vykoval. Když byl unavený, sedl si pod strom, aby si odpočinul. Přišlo na něj snění. Jestli spal nebo bděl, to neví, ale měl pocit, že to nebyl sen.

Z velkého stromu naproti vystoupil stařec s hustým šedivým plnovousem a řekl:

„Jane, Jane, kováři cikánský, už léta klepeš bídu, sekery, motyky, radlice pluhu, ale bez odvahy a víry v sebe si lepší budoucnost nevyklepeš. A proto ti říkám, že musíš vyhledat Království Naděje. Po cestě tě bude provázet strach, nejistota, pochybnosti, ale neohlížej se za sebe, jdi směle dál. Když konečně dojdeš do cíle, uvidíš tři věže: Věž lenivosti a hlouposti, Věž marnivosti a pýchy a Věž moudrosti. Ve Věži moudrosti bude několik pokojů – otevři jen ten, kde sídlí Vědění, rozum a touha. A pamatuj – neotvírej pokoje s mřížemi, tam jsou ukryty bílé, černé a žluté myšlenky. Jsou zlé, posedlé nenávisť. Čekají na člověka, aby ho mohly chytit do pasti. Z pokoje vezmi Kámen moudrosti a zakopej ho do země pod lesem Věčného stínu, kde bydlíš.“

Když stařec přestal mluvit, rozplynul se.

„Sám nevím, co to bylo,“ pomyslel si kovář, „snil jsem anebo to byl jen přelud? A ten hlas toho starce? Ještě teď mi v uších zní jeho slova. Přece jen za tím hlasem půjdu.“

A tak se Jan vydal na cestu. Šel a šel a vyptával se stromů, jak je to ještě do Krajiny naděje daleko a stromy zašuměly:

„Jdi, Jane, jdi, věříme v tebe...! Abys tam mohl dojít, musíš překonat sám sebe.“

A Jan šel dál, ptal se řeky, jestli má ještě dlouho jít, jestli je to kraj daleký? A řeky mu zazpívaly:

„Jdi, Jane, jen jdi dál, ať tvá víra boří všechny obtíže. To, co hledáš, je ve tvé ztracené duši...“

Teprve teď Jan všemu porozuměl. Když se vrátil domů, zavolal své děti.

„Chcete vědět, proč jsou čtyři roční období, proč měsíce ubývá a proč je v poledne slunce jasné? A co je za tou řekou? Chcete poznat jazyk, který nás dělí, a vědět, kým jsou naši sousedé?“

A děti mu odpověděly: „Ano, tatínku...“

„Jim tam slunce svítí všude a všechny děti se radují, ale já jsem v našem lese smutná, cítím se, jakoby mi někdo ukradl smích,“ řekla Antoša.

„A já mám, táto, v sobě pořád nějaký trn, hlas, který ve mně burácí: už je nejvyšší čas, změň se, změň! Mám vyskočit ze své černé kůže, abych zjistil, kdo vlastně jsem?“ řekl Kuba.

„Andre mande hin дума, so mange vakerel – ko tu sal? – som te vihuciel mandar, kaj te dikhav, ko me som?“

„Šiunen man, čhavaŕe,“ phenel o Janius, „teŕo veš thodziom me andre phuv o Bar Godziakro. Vibaroŕo odo šiukar baro kašt, si pe ŕeste pes phenel Pindziariben. Te kamena odoj te dodziaŕ – ta mušinen te predziaŕ o Pani. Na daran tumen, čia dzian. Paŕo Pani rakhena tumen Kher, so javŕa ande ŕeste oda, so tumen mek na dzianen. Čia tumen na daran – dzian odoj – sphandela tumenge Rani. Joj tumen visikavŕa savoro.“

Avka sar phendzias o dad, o čhave kerde. He pen vastendar he geŕe paŕ oda pani, andro aver svetos. Oda drom has but pharo. Kampeŕas but zoraŕes te pačiaŕ, kaj koŕe dromeja dodziana kodoj, kaj kamenas. Užiarŕas pe ŕende e duk he e dar, he dziveseja, he račaja. Has ande ŕende oja zor, so dinas ŕen o dad. Pacianziŕe, kaj dodziana he pindziarena o čiaciben.

O berša dzianas, o čhave baronas, he rodenas oda Bar Godzikano. So berš buter pindziarenas, buter dzianenas, buter dikhenas. So jevkar ta buter kamenas mek te dzianel.

„Katar pes ilas o dzives, e rat, o brišind, o jiv, o šiŕ, o tato, katar o manušia, o čierhenia. Soske amen sam ajse a jon hine aver? Soda hin kamaviben? Kaj hin o Mrodel?“

Phirnas Jon andre oda veš, kaj has o Bar Godziakro, dophučienas pen paŕ savoro, so but kamenas te dzianel.

O kovačis dikheŕas pe peskre čhave, sa baron he sa so berš hin godziaveder. Dikheŕas, sar o čhave pindziarenas aver čhib paŕo baro pani, sa vakerenas e parne čhavenca. Dikhlas, kaj pačite ande pende. Akor phenel jov kavka:

„Šiunen man, mire čhavore – me imar som phuro manuš. Pregelom but ando dzidzipen, o vasta imar man na kamen te šiunenel. Beršenca has man nadikle jakha, našiunde kana. Na phučias man, soske avka hin, soske koda hin, sar te dziaŕ, sar te pindziareŕ. Akanak imar dzianav, so hin ŕačo a so hin phuj ando dzidzipen. Kamavas, kaj tumen te dziven avrona dzidzipneja. Oda Bar Godziakro, so ŕes rodenas, vibarilas ande tumare jiŕe, he tumare ŕera. Ande tumende hin akanak Godzi. Me ŕiaj imar merav. Na daravav man paŕ tumende. Tumen akanak san sa čirikŕe, ŕiaj prastan, kaj kamen, paŕo caŕo svetos. Kodoj, kaj hin siukareder dzidzipen he bahtaliben.“

„Poslouchejte mě, děti moje, pod Lesem věčného stínu jsem zakopal kouzelný Kámen moudrosti. A z něj vyrostete vysoký a statný strom poznání. Ale abyste ho poznali, musíte překročit hraniční řeku. Vím, že máte strach, ale jestli chcete poznat svět, musíte to udělat. Za řekou stojí dům, ve kterém je začarovaný pokoj plný pro vás neznámých věcí. Když seberete dost odvahy a zatukáte na dveře toho začarovaného domu, jeho dveře vám otevře čarodějnice. Ta vám odhalí tajemnou moc písmen a čísel.“

Antoša a Kuba zatoužili ten neznámý svět poznat. Hodně se báli, ale zvědavost byla přece jen silnější než strach. Drželi se za ruce, překročili hraniční řeku a společně vstoupili do cizího světa. A co se dělo dále... Před nimi se zvedaly do výše skalnaté stráně nejistoty, rozlehlá prostranství strachu, cesty naježené děsem. Hrůza měla velké oči, strašila je ve dne v noci. Strach na ně číhal u brány dne a u vrat noci. V patách jim cupitala nejistota. Jenže Antoša a Kuba s sebou měli něco, co bylo silnější než nejistota, strach a hrůza. Měli víru a naději, kterou jim dal otec. Věřili, že se jim podaří dojít do začarovaného domu a zaklepat na dveře poznání. Roky utíkaly a děti, zatímco hledaly kámen moudrosti, v sobě odkrývaly pořád větší zvědavost. Chtěly vědět víc, vidět dále, cítit hlouběji. Už jim nestačilo známé ráno, horké poledne a smrkový soumrak. Chtěly vědět daleko více. Proč je den a noc, déšť a sníh? Odkud se vzaly hvězdy, zvířata a lidé? Čím se liší a co je naopak spojuje? Kolik je ještě potřeba ujít cesty, aby pochopili a poznali, co to je láska, co je štěstí a kde bydlí Bůh?

Najednou je tížilo tolik otázek. Přicházely do lesa Věčného stínu a tam opatrovali kámen moudrosti, aby jim pomohl na všechno odpovědět.

Kovář Jan pozoroval své děti, jak se každým rokem mění. Stejně jako stromy, kytky a tráva rostly a stávaly se den za dnem krásnějšími. Krásněly světlem rozumu a vědění. A už se nebály hraniční řeky. Poznaly, jak mluví děti z druhé strany lesa, poznaly magické významy písmen a čísel.

Když se kovář Jan cítil starý a jeho scvrklé ruce už nemohly udržet kladivo, zavolal si své děti a řekl jim:

„Dlouhou dobu jsem byl slepý a hluchý. I když jsem viděl slunce, měsíc a hvězdy, i když jsem slyšel vítr a šum řeky, neptal jsem se: proč, kvůli čemu, kam a kudy? Dodnes děkuji tajemnému starci, který ke mně promluvil. Jen díky jeho prorockým slovům jsem pochopil, že ne všechno je ztraceno. Našel jsem Kámen moudrosti, zakopal jsem ho pod Lesem Věčného stínu, věnoval jsem mu svou péči a lásku. Teď vidím, že vy máte Kámen moudrosti v sobě. Už si o vás nemusím dělat starosti. Vím, že máte to, co jsem já neměl – křídla. Můžete se od místa Věčného stínu odpoutat a jako svobodní ptáci letět tam, kde je lepší a krásnější život, kde se vám naplní vaše sny.“

Z polštiny přeložila Karin Kvapilová

